הרב יעקב אפשטיין

מצא פירות או ירקות שנפלו ממשאית

שאלה

מצא בצדי הכביש פירות או ירקות שנפלו ממשאית, האם יכול ליטול אותם? האם צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות, וא"כ - האם לברך עליהם?

תשובה

א. אם אין מישהו ששומר על הפירות כדי לאוספם - נהג המשאית או אנשים המסייעים לו שאוספים את הפירות - נראה שהפירות הפקר ומותר ליטול אותם. הפקר יכול להיווצר בפעולה מכוונת של הפקר או כתוצאה מפעולת אונס כגון: גר שמת,[1] או מקבל מתנה ואינו מעוניין בה שכל הקודם בה זכה,[2] או שור הנסקל שהוזמו עדיו,[3] או ששטף נהר וכדו'[4] והחפצים יצאו מתחת ידי בעליהם, וכמו כן בנד"ד שהארגז או הפרי נפל והוא הפקר בעל כורחם של בעליהם.[5]

ב. פירות הפקר פטורים מתרומות ומעשרות. כך פסק הרמב"ם (הל' תרומות פ"ב הי"א): 'וכן ההפקר פטור מן התרומה ומן המעשרות, ואפילו הפקירו העכו"ם לו...'; ובאר ה'כסף משנה' על אתר:

> וכן ההפקר פטור וכו'. משנה וירושלמי פ"ק דחלה ופרק קמא דמעשרות. ומה שכתב ואפילו הפקירו העכו"ם כך הוא הגירסא בספר מוגה והיא הנכונה וכן משנה בפ"ד דפאה (משנה ט') הלקט והשכחה והפאה של נכרי חייב במעשרות אא"כ הפקיר ומה שכתבו רבינו בלשון אפילו משום דהוה אפשר למיסק אדעתין דכיון דעכו"ם אין לו קנין בא"י להפקיע ממעשר לא יהא לו כח להפקיעו ממעשר ע"י הפקר שלו.

---

1. גיטין לט ע"א; חו"מ סי' רעה סעי' ב.
2. כריתות כד ע"א.
3. כריתות שם; רמב"ם, הל' נזקי ממון פי"א הי"ג.
4. ב"מ כב ע"א; רמ"א, חו"מ סי' רסד סעי' א.
5. יש להקשות: הרי זה ייאוש שלא מדעת שדינו לא הוי ייאוש. אולם בכ"ז נראה כיוון שכאן הפירות על המשאית אינם של בעל הפירות, ומעת שהעמיס על המוביל סמך עליו, והמוביל את הפירות ממקום למקום הוא שומר שכר בלבד, והוא מתייאש מלכתחילה מכל מכל או ארגז שייפול מהרכב ולא הבחין בכך, אא"כ עצר מיד את רכבו ואסף את הפירות.

בחזרה לעמוד התוכן

היינו אפילו אם 'אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע ממעשר', בכל זאת - הפקרו הפקר להפקיע מתרומות ומעשרות. ועל כן גם אם הפירות שנפלו גדלו אצל גוי, הם פטורים מתרו"מ.

ג. כתב הרמב"ם (הל מעשר פ"ג ה"א):

> פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו **ועדיין לא נגמרה מלאכתן** כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה ולא מרחה מותר לאכול מהן אכילת עראי עד שתגמר מלאכתן, ומשתגמר מלאכתן אסור לאכול מהן עראי.

והוא סייג את הדברים בהלכה הבאה (שם ה"ב):[6]

> בד"א **בגומר פירותיו למכרן בשוק** אבל אם היתה כוונתו להוליכן בבית ה"ז מותר לאכול מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר.

פירות שנפלו ממשאית אינם לצריכה ביתית, אלא נועדו להימכר בשוק. הפירות שנמצאו בצד הכביש היו באחד משני המצבים: או שהם הועברו מן השטח שנאספו בו לבית אריזה לפני 'גמר מלאכה',[7] או שהם היו בדרך מבית האריזה אל השווקים לאחר 'גמר מלאכה'.

ד. לפי סימני הנפילה ניתן לזהות, עפ"י רוב, אם מדובר בפירות לפני 'גמר מלאכה' או לאחר 'גמר מלאכה'. אם הפירות נפלו בתפזורת או במכלי קטיף ('דולבים') או מ'באלות' (שקי ענק) הם ודאי לפני 'גמר מלאכה'. אם הם באריזות קטנות (שנפלו אתם) או בארגזי קרטון - הם כבר יצאו מבית האריזה והם לאחר 'גמר מלאכה'.

ה. הנפקא מינה בין לפני 'גמר מלאכה' לאחריו היא לגבי חיוב תרומות ומעשרות במצב שבו הבעלים הפקיר את הפירות. כתב בתוספות הרא"ש (בבא מציעא כא ע"ב):[8]

> ופטורות מן המעשר האי דהפקר פטור מן המעשר היינו **היכא דהופקר קודם שנגמרה מלאכתו דלאחר שנתמרח בכרי לא מהני הפקר לפוטרו מן המעשר** כדאיתא בפ"ק דמס' פאה ונותן משום הפקר ופטור מן המעשר עד שימרח, ותאנים שעושין מהם קציעות לא חשיב גמר מלאכה עד שיתיבשו כדמוכח ביום טוב בפ' המביא, והיכא דהוי הפקר קודם גמר מלאכה אף על גב דבשעת גמר מלאכה לא הוי הפקר פטור מן המעשר כמו הפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו, ובהקדש אינו כן דהקדש אינו פוטר אלא אם כן הוי הקדש בשעת גמר מלאכה כדתנן בפ"ק דפאה המקדיש והפודה חייב במעשר עד שימרח הגזבר.

וכן בסמ"ג (עשין סי' קלג) כתב:

> וכן ההפקר, שהיה קודם גמר מלאכה דוקא מוכיח במסכת פאה (פ"א מ"ו ור"ש) שהוא פטור מן התרומה ומן המעשר.

---

6. ובהלכות הבאות פירט הרמב"ם את הדברים הקובעים למעשר, ולשאלה דידן אין לכך משמעות.
7. נקטנו שגמר מלאכה הוא בהיותו מוכן למכירה, ולכן לפני שנארז הוא עדיין לפני גמר מלאכה. כן נקט הגר"ש ישראלי זצ"ל, ועי' בס' 'הפרשת תרומות ומעשרות במערכה הציבורית' פרק ה עמ' 47.
8. וכן הוא גם בתוספות, ב"מ כא ע"ב ד"ה ופטורות.

בחזרה לעמוד התוכן

וכתב בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סי' א): 'לא אשכחן מידי דנתחייב במעשר אם הפקירו אח"כ שיפטר מן המעשר'. ועל כן אם היה 'גמר מלאכה' בפירות - הם כבר חייבים בתרומות ומעשרות, ואף ההפקר לא מפקיע אותם מן החיוב.[9]

ו. עולה מן הדברים: אם הפירות שנפלו היו לפני 'גמר מלאכה', בין פירות ישראל ובין פירות נכרים - פטורים מתרו"מ, וכאמור עפ"י רוב סימני הנפילה מוכיחים זאת. לאחר 'גמר מלאכה', אם המדובר בפירות נכרים - אם 'גמרם' ישראל (בבעלות ישראל ואפילו האורזים בפועל נכרים) - חייבים בתרו"מ. אם 'גמרו' אותם נכרים - הפירות פטורים מתרו"מ, כאמור ברמב"ם (הל' תרומות פ"א הי"א):

> פירות העכו"ם שגדלו בקרקע שקנה בא"י, אם נגמרה מלאכתם ביד עכו"ם ומרחן העכו"ם פטורין מכלום שנאמר דגנך ולא דגן עכו"ם.

לאחר 'גמר מלאכה' בפירות ישראל - חייבים בתרו"מ.

ז. ישנה אפשרות נוספת והיא שאותם פירות שנמצאו לאחר 'גמר מלאכה', היינו שנארזו לשיווק בבית האריזה, **כבר הפרישו מהם תרומות ומעשרות**, וא"כ הפירות שנמצאו פטורים מתרו"מ. לכן בפירות לאחר 'גמר מלאכה' ישנם כמה ספקות: ספק 'גמרם' ישראל ספק 'גמרם' נכרי, ואם 'גמרם' ישראל ספק הופרשו תרו"מ ספק לא הופרשו. ולכן מחד גיסא אין לאכול מהפירות אפילו 'אכילת עראי' קודם הפרשה, ומאידך גיסא יש להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה מחמת הספק.

מסקנות למעשה

א. אם ברור מעל כל ספק שהפירות נפלו לפני 'גמר מלאכה' - הפירות פטורים מתרו"מ כדין הפקר.

ב. אם לא ברור שהפירות נפלו לפני 'גמר מלאכה' - צריך להפריש תרו"מ ללא ברכה.

ג. אם הפירות שנמצאו הם לאחר 'גמר מלאכה' - צריך להפריש תרו"מ מספק ללא ברכה.

---

9. הערת עורך: י"פ. הכותב הניח כדבר פשוט שרק אם הפקיר לפני גמר מלאכה פטור מתרומות ומעשרות, אך להרבה דעות פטור ההפקר גם לאחר גמר מלאכה, **ולכן למעשה יפריש בלא ברכה**. כך היא בפשטות דעת ר"ת בתוספות, ב"מ פח ע"א ד"ה תבואה; כך משמע מהרמב"ם, הל' תרומות פ"ב הי"א, שכתב בסתמא שהפקר פטור ולא הגביל או סייג למקרה שלפני גמר מלאכה; כ"כ רדב"ז, לרמב"ם הל' מעשר פי"א ה"ז; וכ"כ המנחת חינוך, מצווה שצה, לדעת כל הראשונים מלבד ריב"ם; וע"ע המעשר והתרומה, ח"א עמ' צ, הערות מו, סד-סה.

בחזרה לעמוד התוכן